

TARBIYA TURLARI VA ULARNING MOHIYATI

Mengliboyeva Zebiniso

Shaymanova Shahlo

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi.

mengaliyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya tushunchasi, uning inson hayotidagi o‘rni hamda asosiy turlari batafsil yoritilgan. Tarbiyaning shaxs rivojiga ta’siri, jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, mehnat, huquqiy va ekologik tarbiya mazmuni oddiy va tushunarli tarzda bayon etilgan.

Tayanch so‘zlar: Tarbiya, shaxs, ma’naviyat, rivojlanish, aqliy tarbiya, axloqiy tarbiya, jismoniy tarbiya, estetik tarbiya, mehnat tarbiyasi, huquqiy tarbiya, ekologik tarbiya, jamiyat.

Kirish

Tarbiya inson hayotining eng muhim qismi hisoblanadi. Inson tug‘ilganidan boshlab tarbiya ta’sirida yashaydi va voyaga yetadi. Oiladagi muhit, bog‘cha, maktab, do‘stlar, ustozlar va jamiyat inson shaxsining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Qanday tarbiya ko‘rilsa, inson hayoti shunga mos shakllanadi. Shu sababli tarbiya har qanday jamiyat rivoji uchun juda muhim hisoblanadi. Tarbiya yordamida shakllangan avlod jamiyat kelajagini belgilaydi. Tarbiya insonni ongli, ijtimoiy faolligi yuqori va mas’uliyatli shaxs qilib tarbiyalaydi.

Tarbiya bu insonni faqat bilimli qilish emas, balki uni yaxshi inson qilib voyaga yetkazishdir. Tarbiya orqali shaxsda odob, madaniyat, mas’uliyat va ijtimoiy munosabatlar shakllanadi. Tarbiya insonga qanday yashashni, boshqalar bilan qanday munosabatda bo‘lishni o‘rgatadi. Tarbiya jarayonida inson yaxshi va yomonni farqlashni, to‘g‘ri yo‘lni tanlashni o‘rganadi. Tarbiya inson hayoti davomida doimiy davom etadi.

Aqliy tarbiya inson ongini, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. U bilim olishga bo‘lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Aqliy tarbiya insonni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga, solishtirishga va xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Aqliy tarbiya kuchli bo‘lgan shaxs hayotda qiyinchiliklarga to‘g‘ri yechim topa oladi. Bu tarbiya insonning ilmiy dunyoqarashini shakllantiradi.

Axloqiy tarbiya inson xulq-atvorini boshqaradi. Inson axloqiy tarbiya orqali odobli,

halol va vijdonli bo‘lib shakllanadi. Axloqiy tarbiya insonni kattalarga hurmat, kichiklarga mehr bilan qarashga o‘rgatadi. Bu tarbiya yordamida inson va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar mustahkamlanadi. Axloqli shaxs jamiyatga foydali bo‘lib yetishadi.

Jismoniy tarbiya inson sog‘lig‘ini mustahkamlashga xizmat qiladi. Sport mashqlari, chiniqish, sog‘lom ovqatlanish orqali inson organizmi chiniqadi. Jismoniy sog‘lom inson o‘qishda, mehnatda va kundalik hayotda faol bo‘ladi. Sog‘lik insonning eng katta boyligi hisoblanadi. Shuning uchun jismoniy tarbiya yoshlikdan boshlab shakllantirilishi kerak.

Estetik tarbiya insonni go‘zallikni ko‘ra bilishga o‘rgatadi. Tabiat, musiqa, adabiyot, san‘at orqali insonning didi rivojlanadi. Estetik tarbiya inson qalbini boyitadi va hayotdan zavq olishga yordam beradi. Go‘zallikni tushungan inson atrofdagilarga ham mehr bilan qaraydi.

Mehnat tarbiyasi insonda mehnatsevarlik sifatini shakllantiradi. Inson mehnat qilish orqali hayot qadrini tushunadi. Mehnatsevar shaxs sabrli, tirishqoq va mas‘uliyatli bo‘ladi. Mehnat tarbiyasi yoshlarni kelajak kasbiga tayyorlaydi va mustaqil hayotga o‘rgatadi.

Huquqiy tarbiya insonni qonunlarga hurmat bilan qarashga o‘rgatadi. Inson o‘z huquq va majburiyatlarini bilib yashashi zarur. Huquqiy tarbiya jamiyatda tartibni saqlash va adolatni o‘rnatishda muhim o‘rin tutadi. Qonunga rioya qilgan inson jamiyatda hurmat qozonadi.

Ekologik tarbiya

Ekologik tarbiya insonni tabiatga ehtiyotkor bo‘lishga chaqiradi. Atrof-muhitni asrash har bir insonning burchidir. Tabiatni muhofaza qilish kelajak avlod uchun muhim vazifa hisoblanadi. Inson tabiatni asrasa, tabiat ham inson hayotini boyitadi.

Tarbiya jamiyatning asosiy tayanchlaridan biridir. Agar jamiyatda tarbiya kuchli bo‘lsa, jamiyat rivojlanadi. Tarbiyasi zaif jamiyatda muammolar ko‘payadi. Shu sababli ta‘lim va tarbiya uzluksiz olib borilishi kerak.

Abu Nasr Forobiy tarbiyani bilim bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib, insonni komillikka yetkazuvchi asosiy vosita sifatida baholagan. Uning fikricha, bilim tarbiya bilan uyg‘unlashmaguncha jamiyat uchun kutilgan natijani bermaydi. Bu qarash bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, zamonaviy ta‘lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar bilan hamohangdir.

Abu Ali ibn Sino tarbiyaning uzluksizligi va yosh xususiyatlariga mos tashkil etilishini muhim deb hisoblagan. U shaxsning jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishini bir butun jarayon sifatida qarab, tarbiyada muvozanat va izchillikni ta'minlash zarurligini ta'kidlagan. Ushbu fikrlar bugungi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasining ilmiy asoslaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Imom G'azzoliy esa tarbiyani insonni ma'naviy poklanishga va axloqiy kamolotga yetaklovchi eng muhim yo'l deb bilgan. Uning "ilm amalsiz bo'lsa, foydasiz" degan g'oyasi tarbiya va ta'limning ajralmasligini ifodalaydi. Bugungi axborotlashgan jamiyat sharoitida bu fikr ayniqsa muhim bo'lib, bilim bilan bir qatorda ma'naviy mas'uliyatni ham shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Abdulla Avloniy tarbiyani millat kelajagini belgilovchi masala sifatida baholab, uning jamiyat hayotidagi strategik ahamiyatini ochib bergan. Avloniyning tarbiya haqidagi qarashlari yoshlarni vatanparvarlik, mas'uliyat va ma'naviy yetuklik ruhida tarbiyalash zarurligini asoslaydi. Bu g'oyalar mustaqil O'zbekiston ta'lim-tarbiya siyosatida ham muhim o'rin egallaydi.

G'arb allomalaridan Yan Amos Komenskiy va Jan-Jak Russo tarbiyani bolaning tabiiy imkoniyatlari va rivojlanish qonuniyatlariga mos holda tashkil etish g'oyasini ilgari surganlar. Ularning qarashlari zamonaviy pedagogikada individual va differensial yondashuv tamoyillarining shakllanishiga asos bo'ldi.

Umuman olganda, allomalar tomonidan ilgari surilgan tarbiya haqidagi g'oyalar bugungi kunda ham o'z ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlab qolmoqda. Raqamli texnologiyalar, globallashuv va axborot bosimi kuchaygan sharoitda tarbiya masalasiga ilmiy, ma'naviy va tizimli yondashuv yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Allomalar merosiga tayangan holda tashkil etilgan tarbiya jarayoni barkamol, mustaqil fikrlovchi va ma'naviy yetuk avlodni voyaga yetkazishda mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Tarbiya inson hayotida muhim o'rin tutadi. Tarbiyaning barcha turlari birgalikda olib borilgandagina inson yetuk shaxs bo'lib yetishadi. Tarbiya orqali jamiyat rivojlanadi va kelajak poydevori yaratiladi. Shu sababli tarbiyaga doimo e'tibor berish zarur.

Xulosa qilib aytganda, tarbiya inson va jamiyat taraqqiyotining eng muhim asoslaridan biri bo'lib, uning ahamiyati qadimdan buyuk allomalar tomonidan chuqur anglab

yetilgan. Sharq va G'arb mutafakkirlarining ilmiy merosi tarbiyani faqatgina shaxsga ta'sir etuvchi pedagogik jarayon sifatida emas, balki jamiyatning ma'naviy, axloqiy va madaniy taraqqiyotini belgilovchi hal qiluvchi omil sifatida talqin etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri.
2. Ibn Sino A.A. Donishnoma.
3. G'azzoliy I. Ihyo ulum ad-din.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq.
5. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika.
6. Zamonaviy pedagogika bo'yicha darslik va ilmiy manbalar.